

Глазунов С.І., кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту НУОУ ім. І. Черняхівського

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано особливості та проблеми фахової підготовки викладачів фізичного виховання і спеціальної фізичної підготовки в системі післядипломної освіти. Підвищення ефективності підготовки викладачів можна досягти за рахунок уніфікації, інтеграції програм підготовки курсів підвищення кваліфікації, посилення їх змістом орієнтованим на практичні дії, активнішого залучення викладачів до стажування.

Ключові слова: викладач, післядипломна освіта, фізичне виховання, фахова підготовка.

В статье проанализированы особенности и проблемы профессиональной подготовки преподавателей физической подготовки в системе последипломного образования. Повышение эффективности подготовки преподавателей можно достичь за счет унификации, интеграции программ подготовки курсов повышения квалификации, усиления их содержанием, ориентированным на практические действия, более активного привлечения преподавателей к стажировке.

Ключевые слова: преподаватель, последипломное образование, физическое воспитание, профессиональная подготовка.

Зміни у соціально-економічному, політичному житті країни, тиск вимог глобалізованого інформаційного суспільства обумовлює перегляд підходів до підготовки фахівців. Особливо важливим це питання постає для системи вищої освіти, де молоде покоління здобуває професійні знання та стає на шлях до набуття професіоналізму. Успішність на цьому шляху багато в чому залежить від підготовки викладача, роль якого в сучасних умовах трансформується з ретранслятора знань у суб'єкт взаємодії, здатний формувати у тих, хто навчається, культуру особистості, нові творчі якості, свідоме та відповідальне ставлення вихованця до особистої освіти. Це потребує постійного професійного вдосконалення і наполегливої фахової підготовки викладача. Зазначене положення закріплено у Національній стратегії розвитку освіти в Україні, наслідком реалізації якої передбачено підготовку та виховання педагогічних кадрів, здатних працювати на засадах інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу, власного творчого безперервного професійного зростання [1, с. 21].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки викладача вищої школи досліджували багато науковців (В. Андрущенко, С. Гончаренко, О. Глузман, І. Зязюн, В. Кремень, О. Пехота, С. Сисоєва, В. Семиченко, Т. Сущенко та ін.). Процес підготовки викладача вищої школи розглядають з позицій компетентнісного, технологічного, синергетичного,

андрологічного, діяльнісного та інших підходів, акцентують увагу на необхідності його міждисциплінарної, модульної побудови [2, с. 17], посилення практичної спрямованості [3, с. 59], міжпредметної (міждисциплінарної) інтеграції в змісті освіти, використання варіативно-модульної технології навчання [4, с. 3], розвинення мережі стажувальних інноваційних майданчиків [3, с. 59], а також відзначають недостатній психолого-педагогічний компонент у підготовці фахівців [5]. Науковці актуалізують проблему спеціалізованої підготовки викладачів для вищих навчальних закладів (ВНЗ) [6, с. 4], пропонують багаторівневу систему підвищення їх кваліфікації [7, с. 7]. Багато уваги приділяється підготовці викладачів у системі післядипломної освіти (В. Олійник, І. Титаренко, Ю. Торба, Н. Протасова, Т. Хлебнікова та ін.), зокрема наголошується на активному використанні сучасних способів діяльнісної педагогіки [3, с. 59], створенні сприятливого інноваційного середовища [8, с. 93]. Пропонуються різні моделі освітніх систем підготовки викладача ВНЗ (Н. Батечко, Г. Гавришина, Н. Нагорная, Ю. Рябенський). Спільною позицією науковців у теоретико-методологічних підходах до складання моделі підготовки викладача ВНЗ є врахування специфіки викладання навчальних дисциплін, що знаходить відображення в особливостях професійної (фахової) діяльності викладача.

Істотний вклад у процес підготовки компетентних військових фахівців роблять

викладачі фізичного виховання та спеціальної фізичної підготовки (ФВСФП). Ця дисципліна перебуває на перетині кількох галузей знань (фізичного виховання та спорту, педагогіки, психології, фізіології, військових наук та ін.). Прогресивні зміни, пов'язані з процесом забезпечення фізичної готовності військовослужбовців, потрібно відслідковувати, аналізувати та творчо впроваджувати в систему фізичної підготовки (ФП). Таке завдання потребує відповідної допідготовки, підвищення кваліфікації викладача для того, щоб він був здатний ефективно та творчо реалізувати прогресивні ідеї, методи, технології фізичного вдосконалення військовослужбовців у процесі навчання курсантів (слухачів), успішно формувати у них фізичну культуру особистості і здатність реалізовувати заявлені компетенції (у галузі ФП військовослужбовців) у подальшій професійній діяльності.

Мета – дослідити особливості фахової підготовки викладача фізичного виховання і спеціальної фізичної підготовки вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) у системі післядипломної освіти.

Методи дослідження. Під час дослідження ми використовували теоретичні та емпіричні методи. Відбір теоретичного матеріалу з досліджуваного питання, його систематизація дозволили сконцентрувати увагу на аналізі і класифікації існуючих форм підготовки викладача ФВСФП у системі післядипломної освіти, порівняти їх між собою. Співбесіди з викладачами, спостереження за їх професійною діяльністю дало змогу сформуванню уяву про ефективність впливу різних форм підготовки викладача ФВСФП на продуктивність його професійної діяльності. За результатами узагальнення матеріалу були зроблені висновки.

Результати дослідження та їх обговорення. Професійна діяльність викладача ФВСФП спрямована в першу чергу на формування освіченої в питаннях фізичної культури особистості, тобто особистості, яка має належний фізичний стан, знає переваги і значення фізичної активності, її вклад у здоровий спосіб життя, систематично і компетентно застосовує різні засоби, методи, форми фізичного вдосконалення та діє в соціально відповідальному стилі. Сформовані у курсантів (слухачів) знання, якості, вміння, навички повинні надалі забезпечити не

тільки їх особисту фізичну готовність, а й здатність реалізовувати відповідно до заявлених компетенцій уміння для досягнення фізичної готовності підлеглого особового складу. Таке завдання потребує постійного професійного вдосконалення та наполегливої фахової підготовки викладача.

Фахова підготовка викладача ФВСФП у системі післядипломної освіти здійснюється відповідно до вимог керівних документів (Закон України про Освіту, Інструкція про організацію освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладів Міністерства оборони України, Настанова з фізичної підготовки у Збройних Силах України тощо) і реалізується шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації (розширення профілю) та стажування. Спрямована на підвищення рівня професіоналізму науково-педагогічного працівника фахова підготовка викладача повинна здійснюватися з урахуванням сучасних тенденції розвитку тих галузей знань, які формують компетентність викладача ФВСФП, та практики навчально-бойової (повсякденної) діяльності військовослужбовців. Вибір форми підготовки викладача ФВСФП залежить від рівня його освіти, стажу викладацької діяльності, досвіду, статусу (офіцер або працівник ЗСУ). Більшість викладачів ФВСФП на теперішній час має базову військову і спеціальну освіту в галузі "Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини". Опитування викладачів свідчить про відмінність оцінки факторів, що вплинули на вибір їх професії. Серед основних – внутрішня потреба до фізичного вдосконалення, можливість продовження спортивної кар'єри, схильність до організації тренувального процесу вихованців. Відсутність педагогічної освіти викладачів певним чином компенсується досвідом діяльності, індивідуальними здібностями (пізнавальними, комунікативними тощо), самоосвітою. У той же час їх успішність у сучасних умовах визначається потребою до самовдосконалення, здатністю до систематичного поглиблення, розширення й оновлення фахових знань, умінь, навичок, що повною мірою реалізується в системі післядипломної освіти.

Найбільш поширеною формою спеціалізованого вдосконалення освіти та фахової підготовки викладача ФВСФП у системі післядипломної освіти є *підвищення кваліфікації*. Навчання може здійснюватись

на відповідних курсах ВВНЗ ЗС України за спеціальністю “Педагогіка вищої військової школи”. Перевагами цієї форми післядипломної освіти є можливість викладачів за нетривалий час оновити, поглибити та розширити свої знання з дидактики, психології, наукової творчості, педагогічної майстерності, інформаційних технологій. Водночас специфіка викладання ФВСФП як практичної дисципліни, для якої властива висока рухова мобільність учасників педагогічної взаємодії протягом заняття, потребує вибору необхідного практико-орієнтованого змісту підготовки, який забезпечує різні етапи і завдання професійної діяльності викладача. За таких умов бажано щоб навчальний процес для викладачів ФВСФП здійснювали педагоги і психологи, компетентні в питаннях фізичного вдосконалення військовослужбовців.

Характерною особливістю процесу підготовки викладачів у системі післядипломної освіти є продовження їх спортивного вдосконалення, тренерська, суддівська, змагальна діяльність в умовах ВВНЗ, що, на жаль, нині не знаходить відображення в програмах курсів.

Наявність теоретичних занять з ФВСФП потребує від викладача повною мірою використовувати дидактичні можливості сучасних інформаційних технологій навчання. Ця сфера розвивається та змінюється дуже динамічно, тому ознайомлення із новими технологіями, практикою їх застосування в навчально-виховному процесі курсантів (слухачів) на курсах підвищення кваліфікації є запорукою ефективного вдосконалення професійної (фахової) компетентності науково-педагогічного працівника.

Окрім ВВНЗ, викладачі ФВСФП можуть підвищувати кваліфікацію на відповідних курсах у цивільних навчальних закладах, зокрема в університетах, академіях, інститутах, що готують фахівців у галузі фізичного виховання та спорту за різними спеціальностями (викладач фізичного виховання ВНЗ I–II та III–IV рівнів акредитації; тренер із виду спорту, інструктор тощо). На цих курсах викладачі ознайомлюються із сучасними спортивно-оздоровчими технологіями, методиками фізичного вдосконалення, засобами та методами діагностики функціонального стану і підготовленості людини. Слід зазначити, що курси підготовки розраховані

переважно на “цивільну” аудиторію. Крім того, існує проблема низької обізнаності більшості викладачів курсів із сферою професійної зайнятості фахівців ФП військовослужбовців. Усе це потребує від викладача ФВСФП уміння критично усвідомлювати навчальний матеріал, використовувати творчий підхід до застосування отриманих знань, уміння трансформувати їх відповідно до професійного напрямку.

Заняття на курсах підвищення кваліфікації допомагають викладачу переосмислити зміст викладання дисципліни, форми, способи, прийоми підготовки і проведення занять, організації курсантів (слухачів), урахувати сучасні тенденції у педагогічній і спортивній науці й практиці. Спілкування з колегами дозволяє обмінюватися думками, досвідом, удосконалювати комунікативні здібності, критично ставитися до власної педагогічної діяльності.

Перепідготовка викладача ФВСФП здійснюється в Національному університеті оборони ім. І. Черняхівського за спеціальністю “Педагогіка вищої школи”, де він отримує ступінь магістра та додаткову кваліфікацію викладача університету, офіцера військового управління оперативно-тактичного рівня. Підготовка в університеті спрямована на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до неперервного самонавчання, постійного оновлення наукових і фахових знань, професійної мобільності, швидкої адаптації до змін умов діяльності. Під час вивчення циклу гуманітарних дисциплін магістрант знайомиться з теоретичними і практичними основами педагогіки та психології вищої військової школи, особливостями організації навчально-виховного процесу в умовах запровадження ідей Болонського процесу, основами моделювання освітньої і професійної підготовки майбутнього фахівця. Опанування циклу військових дисциплін дає можливість фахівцю ФП більш широко бачити місце ФП у системі бойового навчання військ та індивідуальної підготовки військовослужбовців різних (категорій і вікових груп) видів ЗС України.

Стимулом для активізації наукової творчості викладача ФВСФП, розвитку його здібностей до дослідницького пошуку є освоєння ним у стінах університету методології наукових досліджень. На думку випускників університету (викладачів

ФВСФП) під час навчання відчувається певний дефіцит практичних заходів із рольовою дією, тренінгів, які б допомагали слухачу відпрацьовувати практичні дії в ролі керівника заняття в різних педагогічних ситуаціях. Однак, набуті відповідно до заявлених компетенцій уміння дозволяють викладачу ФВСФП надалі ефективно вирішувати завдання з навчання, виховання, розвитку, психологічної та фізичної підготовки курсантів (слухачів) ВВНЗ, організувати і проводити наукові пошуки інноваційного спрямування. Сформована в університеті здатність до самостійного виконання посади, гнучкої зміни спеціалізації та виду діяльності [9, с.1] може стати у майбутньому надійним майданчиком для кар'єрного та професійного зростання викладача.

Практика перепідготовки фахівців ФП має досвід отримання рівня магістра й за іншим спеціальностями, у тому числі, негуманітарного напрямку, але це не зменшує важливості цієї форми післядипломної освіти для викладачів ФВСФП.

За родом своєї професійної діяльності викладачу ФВСФП доводиться, окрім основних видів робіт науково-педагогічного працівника, додатково вести тренерську, суддівську та спортивну діяльність, що звичайно потребує додаткових спеціальних знань, вмінь і професійних навичок. Допідготовка викладача в межах його спеціальності без присвоєння кваліфікації та зміни освітньо-кваліфікаційного рівня може реалізовуватися у формі *спеціалізації*, але зараз ця форма фахової підготовки викладача ФВСФП у системі післядипломної освіти не набула розповсюдження.

Значний потенціал для професійного вдосконалення викладача ФВСФП у системі післядипломної освіти має *стажування*, яке може проводитися на будь-якому з етапів педагогічної кар'єри викладача. Стажування має багатогранний вплив на компетентність викладача, оскільки змушує його виробляти продуктивні способи та прийоми комунікативної взаємодії у новому професійному середовищі, дозволяє особисто вийти в практичну площину дій організатора ФП військової частини (з'єднання), начальника служби ФП органу військового управління, зсередини побачити механізм функціонування системи ФП, виробити особисте ставлення до практики організації ФП, визначити фактори та

причини, які знижують ефективність процесу фізичного вдосконалення військовослужбовців, а потім донести ці знання до аудиторії курсантів (слухачів) ВВНЗ. Усвідомлення специфіки навчально-бойових завдань які вирішують особовий склад військових частин (з'єднань), органів військового управління, практики їх функціонування дозволяє зрозуміти тенденції, які супроводжують сучасні трансформаційні зміни у процесі бойового навчання військовослужбовців, а відповідно, переосмислити зміст навчально-виховного процесу курсантів (слухачів). У той же час обмін досвідом із керівниками форм ФП військової частини (з'єднання), органу військового управління (ОВУ), надання слухних рекомендації з позицій практики ВВНЗ, корекція змісту і методів фізичного вдосконалення військовослужбовців має дати позитивний поштовх до кращих змін в організації ФП особового складу.

Стажування у різних ВВНЗ дозволяє викладачу ФВСФП ознайомитися з новими підходами до процесу фізичного вдосконалення курсантів (слухачів), інноваційною практикою застосування сучасних спортивно-оздоровчих технологій, ефективних методик розвитку фізичних, спеціальних якостей, удосконалення прикладних навичок, формування морально-психологічних якостей засобами ФП. Своєчасність проходження стажування підвищує методичну майстерність викладача, сприяє обміну досвідом серед науково-педагогічних працівників. На жаль, існують певні проблеми щодо участі викладачів ФВСФП у зарубіжному стажуванні, яке дозволяє отримати корисний досвід роботи в міжнародному просторі фахівців ФП, практики викладання і проведення досліджень. Під час зарубіжного стажування викладачі можуть ознайомитися із зарубіжними стандартами, програмами ФП і досвідом набуття фізичних кондицій. Певні обмеження в можливості стажування мають цивільні викладачі ФВСФП, які у переважній більшості є офіцерами запасу, мають достатній практичний досвід службової діяльності на посадах фахівців ФП, але потребують сучасної практики військ і ВВНЗ для урахування неї у викладацькій діяльності.

Стажування у військах, ОВУ, ВВНЗ є одним із пріоритетних напрямків фахової підготовки викладача ФВСФП у системі післядипломної освіти; забезпечує удосконалення професійної компетентності

викладача ВВНЗ, дозволяє йому проводити практичні заняття на високому професійному рівні, що сприяє підготовці військових фахівців відповідно до сучасних вимог.

Висновки. 1. Фахова підготовка викладачів фізичного виховання і спеціальної фізичної підготовки в системі післядипломної освіти здійснюється переважно у формі підвищення їх кваліфікації та перепідготовки.

2. Підвищення ефективності фахової підготовки викладачів фізичного виховання і спеціальної фізичної підготовки в системі післядипломної освіти можна досягти за

умов уніфікації й інтеграції програм психолого-педагогічної та фізичної підготовки курсів підвищення кваліфікації, посилення їх орієнтованим на практику змістом, активнішого залучення викладачів до стажування на посадах фахівців фізичної підготовки у військах, військових навчальних закладах й органах військового управління.

Подальші дослідження доцільно присвятити вивченню особливостей фахової підготовки викладача ФВСФП під час виконання заходів навчальної, методичної, наукової роботи, здобування наукового ступеня і вченого звання, самоосвіти.

Література

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] / указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 // сайт Президента України. – 2013. – 25 червня. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html>
2. Рябенкий Ю.Н. Компетентностный подход в подготовке преподавателей высшей военной школы [Електронний ресурс] / Ю.Н. Рябенкий // Военный учебно-научный центр Военно-морского флота “Военно-морская академия им. Адмирала Флота Советского Союза Н.Г. Кузнецова”. – Режим доступу : <http://www.knigi.dissers.ru/books/1/10697-1.php>.
3. Олійник В.В. Тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти в умовах трансформації суспільства / В.В. Олійник // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – №1. – С.56–66.
4. Красинская Л.Ф. Развитие системы дополнительного профессионального образования преподавателя высшей технической школы / Л.Ф. Красинская // Человек и образование: академический вестник Института образования взрослых РАО. – М. – 2011. – № 1 (26) – С. 4–7.
5. Кравченко В.М. Шляхи вдосконалення підготовки викладачів вищої школи в умовах модернізації освіти [Електронний ресурс] / В.М. Кравченко. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2011_21/files/P2111_53.pdf
6. Сікорський П. Теоретико-методологічні засади підготовки викладача вищої школи в контексті європейської інтеграції / Освітні трансформації у вищій школі у контексті сучасних викликів // Вісник Львів. універ-ту. Сер. пед. 2009. Вип. 25. Ч. 1. С. 3–8.
7. Цись Д.І. Підвищення кваліфікації як один із шляхів вдосконалення професійної підготовки викладачів з фізичного виховання / Д.І. Цись // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. / ред. : С.С. Єрмаков. – Харків, ХОВНОКУ, 2009. – № 4. – С. 137–138.
8. Лісіна Л. Особливості інноваційної діяльності викладача інституту післядипломної педагогічної освіти / Л. Лісіна // Вісник Львів. універ-ту. Сер. пед. 2009. Вип. 25. Ч. 2. С. 92–100.
9. Красильник Ю.С. Професійна підготовка викладача вищого закладу освіти як педагогічна проблема / Ю.С. Красильник // Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”: Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. – К., – 2007. – №3. – С. 2–11.

Glazunov S. I. PhD., assistant professor, assistant professor of the department

FEATURES PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION AND SPECIAL PHYSICAL TRAINING IN POST-GRADUATE EDUCATION SYSTEMS

The paper analyzes the characteristics and problems of professional training of physical education, special physical training teachers of military higher educational institutions of the Ministry of Defense of Ukraine in post-graduate education system. The most common forms of training is advanced training and retraining. There is a lack at the system of post-graduate education of teachers programs of continue their sports improvement, trainers, judges, competitive activity in conditions higher military educational institutions. Improving the effectiveness of teacher training can be achieved through harmonization, integration programs psychological, educational and fitness training courses, enhancing their content focused on practical steps for organizing and conducting classes on physical perfection troops, more active involvement of teachers to the an internship as an physical fitness specialists in the military units, educational institutions and organs of military administration.

Keywords: teacher, postgraduate education, physical education, professional training.